

Особливості гетеростереотипів українців щодо російської етнічної групи // Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 квітня 2019 р.) – Луцьк : Волиньполіграф, 2019. – С. 283-286.

Пирог Г. В.

Марчук К. А.

Шмиглюк О. Г.

УДК 316.6

ОСОБЛИВОСТІ ГЕТЕРОСТЕРЕОТИПІВ УКРАЇНЦІВ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ГРУПИ

З'ясовано зміст понять ауто- та гетеростереотипи в системі міжетнічної взаємодії. У результаті емпіричного дослідження виявлено структуру гетеростереотипів українців щодо етнічної групи росіян.

Ключові слова: *стереотипи, аутостереотипи, гетеростереотипи, соціальні уявлення, етнічні стереотипи.*

Актуальність дослідження етнічних стереотипів зумовлена особливостями соціально-політичних процесів останніх років, у контексті яких україно-російські відносини набувають нового звучання в силу їхньої напруженості. Дослідивши сучасні уявлення представників українського етносу про росіян, можна не тільки прослідкувати, як ці уявлення співвідносяться з традиційними, історично зумовленими, але й прогнозувати характер міжкультурної взаємодії між двома народами.

Метою нашого дослідження було вивчення уявлень українців про етнічну групу росіян у контексті проблеми формування етнічних стереотипів.

У соціально-політичному аспекті стереотип – стандартизований і схематизований, зазвичай емоційно забарвлений образ будь-якого соціального об'єкта (явища, процесу), що має значну стійкість, але фіксує в собі лише деякі, іноді несуттєві його риси. Стереотипи є переконаннями, загальними для певної групи людей у суспільстві, і характеризуються широкими, перебільшеними або спрощеними узагальненнями; зв'язком з уявленнями про соціально-психологічні або антропологічні характеристики інших суспільних груп [2].

Стереотипи мають важливе значення в процесі оцінки людиною соціально-політичних явищ і процесів, але грають подвійну, як позитивну, так і негативну роль. З одного боку, стереотипи «економічні» для свідомості і поведінки, вони «скорочують» процес пізнання і розуміння того, що відбувається навколо людини, прийняття необхідних рішень, прискорюють поведінкові реакції на основі емоційного прийняття чи неприйняття інформації. З іншого боку, спрощуючи процес соціального пізнання, стереотипи ведуть до побудови досить простої, примітивної «картини світу». У масовій свідомості зазвичай стереотипи сприяють виникненню і закріпленню упереджень, несамостійності мислення, неприязні до нововведень тощо. Зокрема, це проявляється в сфері міжнаціональних відносин, де етнічні стереотипи будуються на основі обмеженої інформації про окремих представників тієї чи іншої етнічної групи і ведуть до упереджених висновків щодо всієї групи, до неадекватної поведінки щодо неї. У випадках територіальних та політичних конфліктів етнічні стереотипи дозволяють їх носіям виправдовувати упереджене ставлення до представників інших національностей [4].

Етнічні стереотипи поділяються на ауостереотипи та гетеростереотипи [1]. Ауостереотипи – це уявлення членів конкретних етнічних груп про себе самих, які мають здебільшого позитивний або збалансований характер (наявність як позитивної, так і негативної самооцінки). Гетеростереотипи – уявлення про інші етнічні групи, вони можуть бути як позитивні, так і негативні, в залежності від історичного досвіду взаємодії етносів. На основі даних стереотипів створюються типи міжетнічного спілкування та поведінки людей.

З метою емпіричного дослідження уявлень українців про етнічну групу росіян у контексті проблеми формування етнічних стереотипів нами був використаний Демографічний опитувальник (B Pietrulewicz, J. Tivendell), який дозволяє виявляти соціальні уявлення та ступень їх стереотипності. Дослідження проводилося впродовж 2015-2017 рр. на базі навчальних закладів

міста Житомира, зокрема, Житомирського державного університету імені Івана Франка та Житомирського національного агроекологічного університету. Вибірку склали 203 особи віком від 17 до 45 років, етнічні українці (згідно їх відповідей), з них 112 чоловіків та 91 жінка.

Статистичний аналіз первинних оцінок, наданих досліджуваними, вираженості у росіян різних якостей за шкалами опитувальника дозволяє стверджувати, що сучасні росіяни у свідомості представників української етнічної групи сприймається як впевнені, горді, віруючі, поціновувачі музики, байдужі до інших, егоїстичні, хвастливі.

З метою визначення структури та пов'язаності уявлень українців про представників російського етносу, отримані дані піддавалися факторизації. У результаті факторного аналізу уявлень представників українського етносу про сучасного росіянина було виділено 3 фактори, які пояснюють 68,8% дисперсії.

До першого фактору входять такі конструкти: «Подібні один до одного» (0,79), «Недисципліновані» (0,77), «Меланхолічні» (0,71), «Визнають соціальний порядок» (0,69), «Неохайні» (0,68), «Мають усе необхідне і навіть більше» (0,66), «Закриті до інших культур» (0,61). Даний фактор пояснює 57,8% дисперсії. Як бачимо, даний фактор представлений різноманітними конструктами, що мають в більшій мірі негативну спрямованість.

Інші виділені фактори: «Впевнені», «Мають упередження до інших», мають показники дисперсії нижче 10%, тому є статистично незначимими.

Отримані результати можуть бути пояснені особливостями сучасної соціально-політичної ситуації, а саме – військовим, інформаційним, політичним протистоянням між Україною та Росією. Суб'єктивні відображення даного конфлікту переносяться у соціальну та культурну сфери і призводять до формування негативних гетеростереотипів в обох етнічних групах.

Отже, дослідження уявлень українців про етнічну групу росіян показало наявність взаємопов'язаних негативних конструктів, які можна розглядати як основу для формування гетеростереотипів з негативною спрямованістю.

Література

1. Євтух В. Етнічність : [енциклопедичний довідник] / В. Євтух. – К. : Фенікс, 2012. – 396 с.
2. Кияшко Л. О. Впливи ідеологічних стереотипів на політичну участь громадян / Л. О. Кияшко // Наукові студії із соціальної та політичної психології – К. : ІСПП АПН України, 2008. – Вип. 19 (22). – С. 86–196.
3. Марчук К. Образ політика у свідомості “середньовічного українця” / К. Марчук, Б. Зарицька // Прикладні аспекти психології особистісного зростання : збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2. — Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 69-72.
4. Пирог Г. Особливості політичної свідомості мешканців севастопольського регіону / Г. Пирог // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : «Психологічні науки». – Випуск 3. – Херсон, 2015. – С. 135-141.
5. Шмиглюк О. Г. Особливості уявлень учасників АТО про сучасного Українця / О. Г. Шмиглюк // Наука і освіта. – 2016. – №5. – С. 261-266.